

« zurück blättern vor »

KREZA subst. f., ab 1596; auch *kryza*. **1)** ‘Halskrause, leicht gefalteter oder Kragen als Teil der Damen- oder Herrenbekleidung im 16. und 17. Jh.; auch übertr.’ – ‘marszczony lub lekko fałdowany okrągły kołnierz noszony jako część ubioru damskiego lub męskiego w XVI i XVII w.; też przen.’: 1596 Albertus 27, SPXVI *A iáko páni ftára pánny ćwiczý w domu [...] Iák sie nísko wklónić / y gładko táńcówác: Iáko krézy y iáko biéreték fzychtowác.* o (1623) 1859 DembPrzew 94, SP17 *Czemu płaszczce opięte mają? Czemu u nich tak wielkie kołnierze? Czemu krezów nie mają.* o (†1696) 1728 Pot.Arg. 822, L *Białogłowskie wdziawszy na się kreyzy, podszedłem kobiety.* o 1776 Dudz 42, MAY *Kreyzy – kołnierz z płotna marszczony iak u żydow lub też gładki dla ozdoby.* o 1775–1806 Teat.22c 51, L *Czy nie potrzebuie Jéymość Dobr. mantylków, dmisalopék, kryzów? mam bardzo piekne.* o 1843–1855 Moracz.Dzieje VI 84, DOR *Nieraz i rajca albo inny znakomity mieszczanin [XVI w.] używał sukni aksamitnej (...) z krezą rurkowaną białą.* o (†1849) 1949 Słow.Fant. 322, DOR *Ubrała się w błękitne szale i w blondynową wielką moją kryzę.* o 1882 Morzk.Jerzy 14, DOR *Kreza z ciężkich weneckich koronek spadała wokoło jej szyi pomarszczonej i białej jak śnieg ręki.* o 1896 Sewer Zyzma 268, DOR *Czarna jej suknia, obszyta koronkową kryzą u szyi, wydatniała białość twarzy i blask jej oczu.* o 1918 Słonim.Son. 19, DOR *W blasku rampy rześistej woskowych latarni, w białej kryzie arlekin kwiat daje markizie.* o 1922 Lam S.Stroje 48, DOR *Kryzy nie doszły w Polsce do tej wielkości, co za granicą, gdzie musiano trzonki od tyłek przedłużać, aby modnisie mogły do ust donieść strawę.* o (1946) 1950 Mort.Wiano 61, DOR *W sukmanie brązowej, z szeroką kryzą spuszczoną na ramiona i przy swoim wianuszku włosów wypływających spod magiery, wyglądał raczej na słowiańskiego kniazia aniżeli na kilkunastomorgowego gospodarza.* o 1952 Braun Lewanty 155, DOR *W dole woda pokryta była tęczą oliwy, niby skrzydło ogromnej ważki. Zbutwiałe pale porastała kreza muszel i zielony mech.* – (SŁA), SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR. **2)** ‘Hahnenkamm’ – ‘koguci grzebień’: [hapax] 1792–1793 Perz.Cyr. 1 150, L *crifta grzebień koguci, brzyzy lub kryzy.* – (SŁA), L. **3)** ‘Flansch an Mützen, Hemden oder anderen Kleidungsstücken’ – ‘część łącząca dwa elementy konstrukcji’: [hapax] 1949–1950 Wóyc.S.Upr. I 37, DOR *Połączenia kryzowe [rur] wykonuje się za pomocą luźnie założonych na rurę kryz.* – nur DOR (techn.). ◊ **Var:** kreza subst. f., 1596 Albertus 27, SPXVI – (SŁA), SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR; *kryza* subst. f., 1792–1793 Perz.Cyr. 1 150, L – (SŁA), L, SWIL, SW, LSP, DOR. ◊ **Etym:** **1)** frühnhd. *Krös, Kresen* subst. n., ‘gefältelter Kragen (an Kleidungsstücken und Mützen); Hahnenkamm’, GRI, nur für Inh. 1, 2. **2)**

nhd. *Gekröse* subst. n., ‘faltige Haut um Eingeweide’, GRI, nur für Inh. 1, 2.
◊ **Konk:** *freza* subst. f., zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *fryza* subst. f., bel.
seit 1801–1805, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *kotnierz* subst. m., bel. seit
1394, STP, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1. †*kruszkki*. ◊ **Hom:** †*kresa*. ◊
Der: *kreziiki* subst. plt., [hapax] 1600 ZbylPrzyg A2, SPXVI, nur für Inh. 1;
krezka subst. f., ‘kleiner Kragen’, 1900–1903 GLO III 99a, zuerst geb. CN,
nur für Inh. 1; *kreska* subst. f., zuerst geb. CN, nur für Inh. 1; *kryziasty* adj.,
1781–1783 Jak.Art. 3 110, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *kryzka* subst. f.,
zuerst geb. L; *kryziki* subst. plt., [hapax] (1846) 1946 Korz.J.Spek. 62,
DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *kreziasty* adj., zuerst geb. SW, nur für
Inh. 1; *kryzować* v. imp., ‘einen Flansch anbringen’, 1965 Życie Warsz. 227,
DOR, zuerst geb. DOR, nur für Inh. 3. ❖ Zunächst ein Modewort des
ausgehenden 16. Jhs. (GLOGER). Bei der deutschen Bezeichnung handelt es
sich um eine ironische Übertragung von *Krös* u. dgl. “die gefältete
(gekräuselte) Haut, die besonders beim Kalb alle Gedärme in ihrem Platze
befestigt” (GRIMM 5, 2840 s. v. *Gekröse*), d. h. von †*krezy* auf den großen
gekräuselten Modekragen der Zeit. Der Gegenstand überlebt bis heute in
einer bescheideneren Form (entsprechend *kryzka* bezeichnet,
DOROSZEWSKI). Inhalt 2 ist eine neuere Entlehnung mit Angleichung an
das bereits bestehende *kreza*. Inhalt 3, im Deutschen wohl nicht vorhanden,
sieht nach einer Übertragung von Inhalt 1 ‘Kragen’ aus. Vgl. †*kresa*, †*krezy*.

« zurück blättern vor »